

Referat pe marginea tezei de doctorat a dnei Florence Luxenberg Eisenberg,
teză susținută în cadrul Universității de Vest din Timișoara

de Victor NEUMANN

Florence LUXENBERG EISENBERG, *Protecting Truth—Combating Denial: The Challenge to Manage and Preserve Holocaust Memorial Sites, To Safeguard Authenticity and Perpetuate Memory* (Apărarea adevărului — combaterea negării: Dificultatea de a administra și a conserva siturile memoriale ale Holocaustului în scopul salvării și transmiterii memoriei autentice)¹

Auschwitz-ul, fabrica morții, răul suprem, nu are termeni de comparație. Evaluarea culturii politice individuale și colective ce a generat crimele în masă ale nazismului îmi pare o metodă potrivită de a ajunge la resorturile intime ale acestuia. Asumarea trecutului fascist și nazist a fost și a rămas una dintre marile încercări culturale ale societății umane din perioada postbelică.

Cât privește cunoștințele și imaginea privind Holocaustul, ele sînt încă insuficiente chiar și în mediile intelectuale, ca să nu mai vorbim de ignoranța celor mulți, cu acces limitat ori ideologizat la cultura istorică. În comparație cu Occidentul, Europa de Est știe și mai puține despre al doilea război mondial, despre ideologiile și politicile care l-au provocat, despre oamenii politici și cetățenii obișnuiți, despre evenimente, fapte și legislații rasiale, despre administrații totalitare, militarisme și terorisme, despre detașamente de muncă forțată, gheto-uri, deportări și lagăre de exterminare. Uneori, chiar refuză să știe. Iată ce spune doamna dr. Miriam Korber Bercovici, o evreică din București, supraviețuitoare a Holocaustului: „Am un nepot, admirabil băiat, și-a dat acum licența la litere cu o lucrare despre Făt-Frumos, dar nu vrea să știe nimic despre trecutul nostru. Îmi spune să trecem peste, că a fost demult”².

¹ Este vorba de o teză de doctorat susținută de doamna Florence Luxenberg Eisenberg din Israel la Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Științe Economice și Administrare a Afacerilor, coordonator prof.univ.dr. Nicolae Bibu.

²Vlad Stoicescu și Andrei Crăciun, “Din oameni normali am devenit psihopați. Interviu cu doamna Dr. Miriam Korber Bercovici”, în *Evenimentul Zilei*, 13 august 2009.

Europa de Est ar trebui să-și asume o cunoaștere mai profundă a propriei istorii comparativ cu epocile precedente, de data aceasta în absența constrângerilor politice sau de altă natură, ținând seama de bogăția de informații arhivistice, de analizele și evaluările raționale ale trecutului. Este de dorit ca cercetătorii din domeniile științelor istorice și social-politice să refuze perspectivele excesiv comunitariste, ideile naționaliste, cultul personalităților, marginalizarea temelor sensibile, abordările discriminatorii și negarea Holocaustului. Problematizarea istoriei poate îmbogăți cunoștințele, recunoscând crimele oribile ale nazismului și fascismului. În țările care au trecut prin două regimuri totalitare, fascismul și comunismul, este esențială despărțirea de istoriile elaborate sub influența lor.

Comparația cifrelor – așa cum o face Timothy Snyder în articolul său despre Holocaustul din Europa de Est din *New York Review of Books* din 16 iulie 2009 – trebuie însoțită de reflecția asupra omului, asupra bagajului său de cunoștințe și reflexe comportamentale asimilate în familie și în școală și, îndeosebi, de răspunsuri la întrebările dificile privind atitudinile liderilor și ale masei în faza precedentă deciziilor și acțiunilor politice.

Am invocat acestea spre a evidenția importanța și actualitatea temei, contextul în care trebuie să analizăm și să așezăm teza de doctorat a doamnei Florence Luxenberg Eisenberg. Intitulată *Protecting Truth—Combating Denial: The Challenge to Manage and Preserve Holocaust Memorial Sites, To Safeguard Authenticity and Perpetuate Memory* (Apărarea adevărului — combaterea negării: Dificultatea de a administra și a conserva siturile memoriale ale Holocaustului în scopul salvării și transmiterii memoriei autentice), prezenta cercetare are în vedere adunarea, păstrarea și rememorarea mărturiilor cu privire la exterminarea mai multor grupuri minoritare din Europa în timpul celui de-al doilea război mondial. Mă refer în primul rând la evrei, a căror excludere a fost fără precedent în istoria omenirii, dar și la romi, comunitatea neoprotestantă Martorii lui Yehova, homosexuali, francmasoni, handicapații fizic și psihic, ș.a.

Studiind genocidul poporului evreu, autoarea arată că recuperarea și păstrarea mărturiilor este foarte importantă, cu atât mai mult cu cât supraviețuitorii sânt pe cale de a dispărea prin ciclul natural de viață. Temerea formulată de doctorandă este aceea că inexistența martorilor oculari ai evenimentelor va marginaliza sau chiar va elimina din cărțile de istorie trauma inconfundabilă a

poporului evreu. Florence Luxenberg Eisenberg vorbește despre „presiunea conservării” mărturiilor, despre “graba de a colecta cât mai multe mărturii de la supraviețuitori spre a le introduce în bazele de date utile memoriei generațiilor viitoare”. Există o competiție în lume între muzeele ce au ca temă istoria Holocaustului, o competiție ce are ca obiectiv nu doar rememorarea, ci și finanțarea, continuitatea instituțiilor muzeale și dorința de a atrage cât mai mulți vizitatori. În acest fel, Holocaustul se poate transforma într-o activitate comercială, pierzând din vedere intenția inițială de a aduna informații, a rememora, a comemora și a educa generațiile actuale și acelea viitoare.

Sunt multe locuri în Europa în care tragedia poporului evreu a rămas nedescoperită și necomemorată. Atâta vreme cât speța umană va exista, nici un reprezentant al ei nu poate rămâne indiferent față de crimele în masă din cel de-al doilea război. Lagărele de exterminare cu sutele de mii și milioanele de victime, gropile comune, pietrele funerare fără nume, toate pot fi și trebuie înțelese ca locuri în care zac victimele concrete ale exterminării naziste. Din cercetările multor savanți din Europa, SUA și Israel, dar și din acelea ale doamnei Florence Luxenberg Eisenberg rezultă că această temă este insuficient luată în considerare de mediile socio-culturale, instituțiile de învățământ, responsabilii politici, precum și faptul că administrarea locurilor memoriei este încă deficitară. Potrivit doctorandei, în spațiul european sunt încă multe necunoscute în legătură cu Holocaustul, iar documentele și mărturiile adunate sunt parțial sau trunchiat rememorate, decontextualizate și inadecvat descrise.

Teza se apleacă asupra problematizării management-ului siturilor istorice, al muzeelor, al institutelor de cercetare privind Holocaustul și istoria evreilor din Germania, Polonia, Ucraina, Moldova, România, Grecia, stăruind asupra modalităților de corectare, extindere și valorificare a informațiilor. Autoarea spune că alături de supraviețuitori, siturile istorice sunt cele ce relevă convingător evenimentele autentice din timpul războiului. Este și explicația pentru care Florence Luxenberg Eisenberg dedică un segment semnificativ al cercetării mărturiilor din cimitirele fără pietre funerare, muzeelor memoriale, siturilor memoriale ale Holocaustului din locurile originale, adică din locurile în care s-au petrecut atrocitățile. Doctoranda este interesată de administrarea mărturiilor în scopul apărării adevărului în fața celor ce neagă Holocaustul, celor ce distorsionează evenimentele din anii războiului.

Investigația este una amplă, bazată pe studiul nemijlocit al diverselor izvoare, pe descriere și pe o adecvată structurare a temei. Sunt prezentate lagărele de exterminare de la Auschwitz-Birkenau, Ravensbruck, Chelmno, Treblinka, Majdanek, Belzec, Sobibor, precum și muzeele dedicate memoriei victimelor Holocaustului din Polonia, Cehia, Ucraina, România, Israel, Canada.

Florence Luxenberg Eisenberg a încercat să identifice impactul acestora asupra publicului, și-a pus problema cum ar trebui să arate ele astfel încât mărturiile să fie de neuitat, să prevină omenirea asupra posibilelor drame ce se pot naște oricând din prejudecăți, ură, rasism. Într-unul din capitolele tezei se arată de ce și cum pot fi schimbate lucrurile în management-ul acestor instituții. Intenția este de a răspunde la întrebarea ce ar trebui făcut după ce supraviețuitorii Holocaustului vor dispărea, respectiv pe ce fel de izvoare și prin ce fel de instituții vor fi rememorate în viitor tragediile evreilor Europei săvârșite în anii nazismului. Florence Luxenberg Eisenberg consideră că – și argumentele sunt indubitabile – “conservarea siturilor va aduce dovezile autentice, păstrând vie peste timp memoria Holocaustului și combătând totodată pe cei ce neagă atrocitățile (negaționiștii)”. Teza de doctorat este o probă a temeiniciei studiilor de tip interdisciplinar, în cazul de față demonstrând credibilitatea asocierii cercetării istorice cu managementul cultural, instituțional, economic. Din asemenea cercetări rezultă cât de importante sunt instituțiile care gestionează relația individului cu trecutul, instituții care ne prezintă tehnicile de tortură și de exterminare în masă, modul lor de funcționare, cine, cum, când și unde le-a pus în aplicare. În felul acesta avem în față ochilor fața murdară a modernității, asumînd rușinea pentru ceea ce s-a întîmplat.

Genocidul populației civile ce a avut loc în Europa în perioada în care aceasta a fost ținta atacurilor, ocupațiilor și distrugerii intenționate din partea celui de-al Treilea Reich este unul înspăimîntător. Europa de Est a fost și ea implicată moral și politic în crimele în masă din secolul al XX-lea, istoricul Timothy Snyder identificînd Bielarusul, Ucraina, Polonia, Lituania și Letonia ca fiind centrele exterminării în masă ale grupurilor minoritare și în primul rând a evreilor. Dacă, potrivit lui Marc Mazower, Europa a fost *continentul întunericului* (“the dark continent”) în secolul al XX-lea, atunci, pentru Timothy Snyder, Ucraina și Bielarus au fost în *inima* acestui întuneric. În cuvintele amintitului istoric această ignorare a adevărurilor înseamnă că “memoria a comis abateri excentrice de la istorie”.

Holocaustul a afectat și continuă să afecteze viețile a nenumărați oameni de pe întreg mapamondul. Moartea a peste 11.000.000 de oameni a atras și motivat analize, interpretări și întrebări numeroase cu privire la noțiunile de om, comunitate, societate, națiune, progres, modernitate. Holocaustul a fost săvârșit pe căi birocratice, pe bază de legi rasiale, în mod sistematic și de către administrațiile oficiale. A fost o industrie a morții, implementată fiind de regimul lui Hitler și de colaboratorii săi. A exterminat aproximativ 6.000.000 de familii, sate și comunități evreiești prin tortură, înfometare și ucidere în masă. Cum observă Florence Luxenberg Eisenberg, "Holocaustul este o imagine vie a răului administrativ și a celei mai virulente și sadice perversiuni morale".

Între contribuțiile autoarei se numără și acelea ce descriu locurile, orașele, statele, inclusiv insulele în care evreii au fost discriminați prin legile rasiale, apoi, deportați și uciși în lagărele naziste. Istoria și memoria existenței multora dintre ei este astăzi în mare parte uitată. Doamna Eisenberg invocă de pildă situația evreilor sepharazi din sudul Europei, din insulele Mării Mediterane, ale Mării Egee, din regiunile Peninsulei Balcanice, etc. a căror exterminare este puțin sau deloc rememorată și comemorată. Exemplul evreilor de pe insula Rhodos este între acelea sugestive. Aparent uitată în mijlocul Mării Egee, stăpânită de Italia musoliniană pînă în 1943, preluată de Reich-ul nazist, insula fusese locuită și de circa 1700 de evrei. Marea lor majoritate a fost urcată pe vapor pînă în Grecia, apoi, în trenuri, cu destinația Auschwitz. Dintre cei 1673 de evrei deportați, 1500 au pierit în camerele de gazare de la Auschwitz. O parte a acestora fuseseră copii.

Sunt multe întrebări cărora le va răspunde cercetătorul unei asemenea teme: Care sînt izvoarele intelectuale și ideologice ale lumii moderne ce au făcut posibilă degradarea speței umane în "secolul extremelor"? Cine, cînd și pentru ce scop a inventat noțiunea de *dușman*? Ce se înțelege prin expresia *dușmanul de rasă* și în ce context politic se multiplică ea? Cine devine *dușmanul* în cazul războaielor și ce rol joacă activarea prejudecăților cu ajutorul acestei noțiuni? Ce vrea să sugereze ori să reglementeze perechea noțională *noi – voi*? Pe cine reprezintă *noi* și pe cine *voi* atunci cînd e vorba de aceeași comunitate umană, locuind împreună și împărțîșind aceeași condiție de viață, același loc de muncă și aceleași aspirații social-economice? Cum explicăm cultura *excluderii*? Cum să scriem și să vorbim despre exterminarea în masă? De ce evreul este țapul ispășitor în vremuri de criză?

Prezentul social-politic și intelectual poartă încă multe din conotațiile imprimare de ideologiile extreme ale secolului al XX-lea. Iată de ce tema merită o discuție liberă, fără stereotipul ce a dominat timp îndelungat limbajele politice și imaginarul colectiv al Europei, fără „<colivia conceptuală> ce împiedică gândirea și scurtează trecerea la acțiune”³.

În imaginarul colectiv au rămas aproape intacte noțiunile care concură la excludere. Întîmplărilor reale nu li se acordă interes în absența unui angajament ideologic, de unde gravele distorsiuni interpretative, jumătățile de adevăr pronunțate ca sentințe, falsificarea imaginii trecutului. Multe neajunsuri se datorează programelor și manualelor școlare, sistemului educațional, elitelor intelectuale, continuității vechilor structuri de gândire⁴. De exemplu, redactarea manualelor școlare alternative de istoria României a stîrnit incredibile controverse de dogmă, iar cursurile universitare de istorie națională nu integrează temele locale în acelea europene și universale, nu știu să abordeze istoria minorităților cultural-lingvistice și religioase și nu conțin explicațiile necesare privind extremismele secolului trecut. Urmările pot fi verificate în informația istorică pe care o vehiculează cetățeanul cu o pregătire medie sau chiar un segment al intelectualității. Îngrijorarea doamnei Florence Luxenberg Eisenberg e îndreptățită și ea se regăsește evidențiată în capitolele dedicate negaționismului.

Epoca la care teza face trimitere a fost marcată de una dintre marile crize identitare și de conștiință ale umanității. Este meritul doamnei Florence Luxenberg Eisenberg de a fi arătat de ce este utilă identificarea și gestionarea locurilor în care s-a petrecut genocidul evreilor, a locurilor cu nume și fără de nume, toate putând da seamă viitoarelor generații asupra atrocităților războiului. Teza de doctorat intitulată *Apărarea adevărului — combaterea negării: Dificultatea de a administra și a conserva siturile memoriale ale Holocaustului în scopul salvării și transmiterii memoriei autentice* de Florence Luxenberg Eisenberg este una care conține numeroase informații noi adunate printr-o impresionantă cercetare bibliografică,

³ Reinhart Koselleck, *Conceptele și istoriile lor*, Trad. de Gabriel H. Decuble și Mari Oruz, București, 2009, p.242.

⁴ Structura de gândire în care este așezată fapta trecutului devine esențială și datorită acesteia sînt posibile ierarhizarea, interpretarea și concluziile. Ei i se datorează libertatea de a decoda fenomenul și de a formula un punct de vedere. Ultimele generații de istorici au fost atrase de identificarea reperelor intelectuale în formare gândirii. Fie că e vorba de transformarea lentă a societății și a economiei petrecută în duratele lungi ale istoriei – cum credea Fernand Braudel – fie de discontinuitățile vizibile în limbajele social-politice – cum observa Reinhart Koselleck – interogația privind structurile de gândire este esențială pentru munca istoricului. V

documentară și de teren, sugerând cum anume se poate face un progres în studiul istoriei recente, în cunoașterea și asumarea comună a tragediei definite prin noțiunea de Holocaust. Teza arată rolul memoriei în cunoașterea trecutului și în înțelegerea prezentului, importanța deosebită a management-ului tragediilor istorice, precum și modalitățile în care acest management poate contribui la conservarea și respectarea adevărului, la educarea publicului.

Timișoara, 18 Septembrie 2013